УДК 81'255:[821.161.2-6.09:091.5]"18/19
https://doi.org/10.17721/psk.2026.42.526-543

Олеся Нахлік
ORCID 0000-0003-0086-4469

ТЕКСТОЛОГІЧНІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРШОВИДАННЯ РУКОПИСНОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ СОФІЇ ФРЕДРО-ШЕПТИЦЬКОЇ

Анотація. *У статті висвітлено текстологічні та перекладознавчі аспекти підготовки першого в Україні повного видання епістолярної спадщини Софії Фредро-Шептицької, адресованої її синові Роману (Андрею) Шептицькому, що зберігалася в архівних фондах. Особливу увагу зосереджено на принципах розчитування та відтворення рукописних автографів, збереженні історичних мовних форм, авторської орфографії, лексичних і стилістичних особливостей оригіналу, а також на формуванні науково-довідкового апарату. Проаналізовано труднощі ідентифікації осіб, топонімів, історичних реалій, маловживаної лексики, біблійних алюзій та культурних контекстів, що потребують докладного коментування. Окремо висвітлено перекладацькі рішення щодо відтворення авторської образності, метафорики, мовної гри та ритмомелодики, а також емоційно-експресивного звучання листів. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до першовидання, у якому текстологічне опрацювання рукописів поєднується з джерелознавчим та перекладознавчим аналізом. Показано, що така модель видання дає змогу не лише забезпечити наукову достовірність тексту, а й відкрити для сучасного читача багатий особистий, духовний, родинний світ авторки та культурно-історичний контекст епохи.*

Ключові слова: *епістолярій, переклад, рукописний автограф, коментар, інтерпретації.*

Інформація про автора: *Нахлік Олеся Степанівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська Політехніка».*

Електронна адреса: *o.nakhlik@gmail.com*

CC License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
© Нахлік Олеся, 2026

Olesya Nakhlik

TEXTUAL AND TRANSLATION STUDIES PRINCIPLES OF THE UKRAINIAN FIRST EDITION OF THE MANUSCRIPT EPISTOLARY OF ZOFIA FREDRO-SZEPTYCKA

Abstract. *The article examines the textual and translation studies aspects of preparing the first complete bilingual edition of the epistolary heritage of Zofia Fredro-Szeptycka, addressed to her son Roman (Andrey) Sheptytsky, a prominent Greek Catholic hierarch, Archbishop Metropolitan of Lviv and Halych, and spiritual leader of Ukrainians. The aim of the study is to establish the basic principles for editing handwritten autographs, compiling the scholarly and critical apparatus, and translating the Polish-language originals into Ukrainian while preserving their authorial specificity as fully as possible. Particular attention is devoted to the stages of deciphering the manuscripts, establishing the authentic text, and preserving historical grammatical forms, orthographic features, lexical characteristics, and the author's punctuation. A separate area of the work involves commenting on persons, toponyms, family relationships, historical events, social, everyday, and cultural realities, as well as rare and archaic vocabulary, biblical allusions, phraseological expressions, and wordplay, the lack of explanation of which would render a significant part of the letters concealed or even incomprehensible to the contemporary reader. It is demonstrated that other writings by Zofia Fredro-Szeptytska, particularly her memoirs, are of considerable importance for identifying persons mentioned in the letters and interpreting particular realities, as they make it possible to reconstruct the broader familial, cultural, and socio-historical context. From a translation studies perspective, the article analyses the difficulties involved in conveying the author's imagery, metaphorical language, biblical allusions, wordplay, rhythm and melody, as well as the emotional and expressive qualities of the letters. It is emphasized that translating this correspondence cannot be limited to conveying its factual content, but must also take into account the author's individual style, linguistic culture, worldview, and spiritual experience. The study substantiates the need for a comprehensive approach to the first edition, combining the textual editing of the manuscripts with source-critical commentary and translation studies analysis. Such an editorial model makes it possible to ensure the scholarly reliability of the text, preserve its historical and cultural value, and at the same time make accessible to contemporary readers the rich personal, spiritual, familial, and intellectual world of Zofia Fredro-Szeptycka.*

***Key words**: collection of letters, translation, handwritten autograph, commentary, interpretations.*

***Information about author:** Olesya Nakhlik, Doctor of Philosophy, Institute of Computer Science and Information Technologies, Department of Applied Linguistics, Lviv Polytechnic National University.*

***E-mail:** o.nakhlik@gmail.com*

Olesia Nachlik

TEKSTOLOGICZNE I TŁUMACZENIOWE ZASADY PIERWSZEGO UKRAIŃSKIEGO WYDANIA RĘKOPISOWEGO ZBIORU SPUŚCIZNY EPISTOLARNEJ ZOFII Z FREDRÓW SZEPTYCKIEJ

***Streszczenie.** W artykule przedstawiono tekstologiczne i przekładoznawcze aspekty przygotowania pierwszego pełnego dwujęzycznego wydania spuścizny epistolarnej Zofii z Fredrów Szeptyckiej, adresowanej do jej syna Romana (Andrzeja) Szeptyckiego, wybitnego duchownego greckokatolickiego, arcybiskupa metropolity lwowskiego i halickiego oraz duchowego przywódcy Ukraińców. Celem badania jest określenie podstawowych zasad opracowania rękopiśmiennych autografów, przygotowania aparatu naukowo-krytycznego oraz przekładu polskojęzycznych oryginałów na język ukraiński przy możliwie pełnym zachowaniu ich autorskiej specyfiki. Szczególną uwagę poświęcono analizie etapów odczytywania rękopisów, ustalania autentycznego brzmienia tekstu, zachowania historycznych form gramatycznych i ortograficznych, zasobu leksykalnego oraz autorskiej interpunkcji. Odrębnym kierunkiem prac było komentowanie osób, toponimów, więzi rodzinnych, wydarzeń historycznych, realiów obyczajowych i kulturowych, mało używanej i archaicznej leksyki, aluzji biblijnych, frazeologizmów oraz gry językowej, bez których objaśnienia znaczna część treści listów pozostawałaby ukryta lub wręcz niezrozumiała współczesnemu czytelnikowi. Wykazano, że dla identyfikacji osób wymienianych w listach oraz interpretacji poszczególnych realiów istotne znaczenie mają inne teksty Zofii z Fredrów Szeptyckiej, w szczególności jej spuścizna wspomnieniowa, pozwalająca odtworzyć szerszy kontekst rodzinny, kulturowy i społeczno-historyczny. W aspekcie translatologicznym przeanalizowano trudności związane z odtworzeniem autorskiej obrazowości, metaforyki, aluzji biblijnych, gry językowej, rytmomelodii oraz emocjonalno-ekspresywnego brzmienia listów. Podkreślono, że przekład tej korespondencji nie może ograniczać się do przekazania treści faktograficznej, lecz wymaga uwzględnienia indywidualnego stylu autorki, jej kultury językowej, światopoglądu i doświadczenia ducho-*

wego. Uzasadniono potrzebę kompleksowego podejścia do pierwszego wydania, łączącego opracowanie tekstologiczne rękopisów z komentarzem źródłoznawczym i analizą translatologiczną. Taki model edycji pozwala zapewnić naukową wiarygodność tekstu, zachować jego wartość historyczno-kulturową, a zarazem udostępnić współczesnemu czytelnikowi bogaty osobisty, duchowy i intelektualny świat Zofii z Fredrów Szeptyckiej.

Słowa kluczowe: *korespondencja, tłumaczenie, rękopis autograficzny, komentarz, interpretacje.*

Nota o autorze*: Olesia Nachlik, Doktor filologii, Instytut Nauk Komputerowych i Technologii Informacyjnych, Katedra Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Narodowy "Politechnika Lwowska".*

E-mail*: o.nakhlik@gmail.com*

Постановка проблеми. Постать митрополита УГКЦ Андрея Шептицького десятиліттями є предметом досліджень істориків, богословів і культурологів. Водночас за масштабом наукового осмислення його церковного, суспільно-політичного та культурного служіння нерідко залишається менш помітним найінтимніший вимір особистісного становлення Романа (Андрея), що значною мірою формувався у просторі родинного виховання у дитячі та юнацькі роки. Ті документальні матеріали, які з'являлися друком упродовж першої половини XX ст., здебільшого стосувалися вже зрілих періодів його життєпису, як-от спогади самого митрополита про арешт, російське ув'язнення та заслання під назвою «Царський в'язень», що вийшли у Львові 1918 р. накладом Ставропігійського інституту (Шептицький, 1918) чи матеріали опубліковані 1926 р. з нагоди 25-річчя інтронізації на митрополичий престол в одному з випусків львівського богословського наукового журналу «Богословія» (кн. 1/2) за редакцією о. доктора Йосифа Сліпого («Богословія», 1926). Там же упродовж 1933-1937 рр. друкувалася монографічна студія Івана Шпитковського «Рід і герб Шептицьких» (Шпитковський, 1936). У радянському періоді української історії через жорстку цензуру та заборону УГКЦ згадки про Андрея Шептицького було усунуто з офіційного культурно-наукового дискурсу, замінивши їх десятиліттями упереджених міфів та ідеологічних ярликів.

Першим і впродовж тривалого часу фактично єдиним документальним джерелом, що відкривало українському читачеві цю постать

крізь призму родинних спогадів, став рукопис матері Софії Фредро-Шептицької, який вдалося зберегти його рідному братові, блаженному Католицької Церкви, архімандриту студитів Климентію (Казимиру) Шептицькому. У 1965 р. рукопис переклав і підготував до друку в Канаді мистецтвознавець, історик церкви Дем'ян Горняткевич. У власній передмові дослідник докладно висвітлив історію підготовки та публікації видання під назвою «Молодість і покликання о. Романа Шептицького» (Горняткевич, 1965), яке згодом, здобувши читацьку популярність, неодноразово перевидавалося в незалежній Україні, зокрема 1994 р, 2009 р., 2015 р, а також у новітній період – у 2025 р. Варто згадати ще одну публікацію, яку спершу помилково вважали документальною, а саме – епістолярну повість Григора Меріяма-Лужницького «12 листів о. Андрея Шептицького до матері», що вийшла друком у 1982 р. у Філадельфії. Використовуючи цитати з послань, проповідей і праць митрополита, а також спираючись на особисте знайомство з ним, а відтак – на приватні розмови, автор у майстерно-художній формі розкрив читачеві глибокий духовний світ молодого Шептицького (Меріям-Лужницький, 1982). Натомість автентична кореспонденція, що здатна стати не лише важливим і унікальним джерелом для дослідження особистого, світоглядного та інтелектуального світу двох родин – Фредрів та Шептицьких, а й цінним матеріалом для реконструкції ширшого суспільно-історичного та культурного контексту доби, упродовж десятиліть залишалася недоступною для широкого загалу, зберігаючись у закритих архівосховищах.

Метою розвідки є вперше докладно простежити й висвітлити усі найважливіші етапи наукового опрацювання польськомовного епістолярію С. Фредро-Шептицької, що невдовзі має вийти друком як фундаментальне двотомне видання, а також визначити її джерелознавчу, текстологічну та перекладознавчу цінність для сучасних гуманітарних студій. Позаяк йдеться про першовидання рукописних листів та їх український переклад, окрему увагу зосереджено на аналізі комплексу текстологічних проблем, пов'язаних із прочитанням, встановленням і відтворенням авторського тексту. Водночас багатомовність листів (більшість написано польською та французькою мовами,

рідше англійською, німецькою, принагідно авторка використовувала також італійську мову та латину) актуалізує низку перекладознавчих питань, зокрема щодо адекватного збереження лексичних, стилістичних, культурно маркованих та епістолярно-жанрових особливостей оригіналу. Оскільки встановлення автентичного прочитання рукописного тексту безпосередньо впливає на його подальшу інтерпретацію та переклад, підготовку до публікації доцільно розглядати не лише як археографічне завдання, а й як комплексну наукову проблему на перетині текстології, джерелознавства та перекладознавства.

У назві передмови до майбутнього видання як одна з упорядниць та перекладачів я ужила ключове, на мою думку, слово «шлях», адже саме воно вказує на основоположну онтологічну категорію: і якщо мати на увазі читацьку рецепцію кореспонденції матері з сином як одного з найцінніших джерел-свідчень його духовного зростання й утвердження у вірі – від дитячо-юнацьких років аж до вибору чернечого постригу, а згодом і довголітнього служіння Українській греко-католицькій Церкві, і якщо говорити про тривалий та складний історичний шлях «мандрівки» цих текстів до українського читача.

Велику частину артефактів пов'язаних з родиною митрополита Шептицького разом з родинним маєтком у Прилбичах знищили більшовики, а уцілілі листи С. Фредро-Шептицької до сина конфіскували, вивезли на територію Росії і, за словами самого Андрея Шептицького, повернули йому щойно наприкінці 1920-х рр. Одначе, у цій власноруч написаній короткій нотатці на одному з конвертів з листами він, на жаль, не уточнює, чи кореспонденцію віддали у повному обсязі чи лише окремі її фрагменти. Згодом, саме у такій укладеній митрополитом послідовності та з власноручними помітками на аркушах, оригінали листів потрапили до Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ), де впродовж наступних десятиліть зберігалися як цілком неопрацьований архівний матеріал. Відновлення української державности й вихід УГКЦ з підпілля супроводжувалися усвідомленням тогочасною інтелектуальною спільнотою важливості повернення викресленої за радянських часів із офіційного публічного наративу постаті митрополита та його діяльності у збереженні укра-

їнської ідентичності. Однією з тих, хто розпочав активно працювати над упорядкуванням збірників документів про Андрея Шептицького стала досвідчена архівістка, завідувачка сектора релігієзнавства ЦДІАЛ світлої пам'яті Оксана Гайова. Серед численних наукових та науково-популярних документальних напрацювань науковиці варто згадати зокрема чотиритомне видання «Пастирських послань 1899-1914 рр.» (Шептицький, 2007, 2009, 2010, 2013), збірку цитат з 212 відомих на сьогодні послань Андрея Шептицького, написаних у 1899-1944 рр. «365 днів з великим Митрополитом. Роздуми на щодень» (Шептицький, 2014), фотоальбом про історію розвитку та діяльности УГКЦ, яку очолював Митрополит впродовж 1901-1944 рр. (На скелі віри, 2019).

Багаторічна робота колективу науковців (О. Гайової, О. Нахлік, Б. Гаврилюк-Мончак, Н. Федорак) охоплювала різні аспекти підготовки рукописної спадщини С. Фредро-Шептицької до друку. Оскільки заплановане видання мало постати як ґрунтовна літературно-наукова праця, поетапне розчитування автографів здійснювалося з метою максимально точного відтворення їхнього тексту в друкованому вигляді, ідентичному рукописному оригіналу. Увесь обсяг листування 1871-1903 рр. (із кількалітніми перервами) міститься у п'яти архівних справах одного із найбільших та найцінніших фондів ЦДІАЛ – у фонді 201 Греко-католицької митрополичої консисторії, фундаментальному джерелі для дослідників генеалогії, краєзнавців та істориків Церкви, оскільки до кінця Другої світової війни абсолютна більшість українського населення Галичини належала саме до греко-католицького віросповідання. Відтак важливою складовою цієї роботи була також структуризація листів та їхній супровід бібліографічними описами відповідно до вимог архівного опрацювання документів, напр.: Док. № 7, 1889 р., серпня 23, с. Прилбичі, ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 4б, спр. 1140, арк. 23 зв. – 26, ориг., рук. Такий докладний науково-довідковий апарат видання, без сумніву, полегшить майбутнім дослідникам пошук необхідних матеріалів і сприятиме їхньому використанню в подальших наукових дослідженнях.

Оскільки час написання листів – це друга половина XIX ст., у них закономірно міститься чимало орфографічних і граматичних форм, характерних для тогочасної польської мови. Їхнє збереження у друко-

ваному тексті засвідчує обрану упорядниками редакційну стратегію максимально точного відтворення мовних особливостей рукописного оригіналу та свідомої відмови від модернізації авторського тексту відповідно до сучасних мовних норм. Наприклад: «(…) strasznie zmęczona po wizycie onegdajszej (…)» (Лист від 9 липня 1889 р.); «Czy takiem było życie Duni?» (Лист від 22 жовтня 1889 р.); «(…) gdy w drugim pokoju słyszałam Dusi lekcyę, a na dworze wicher lub deszcz…», «Temczasem o tem wszystkiem nikomu się ani śni, wysełam paki do Krakowa, i mam jechać we wtorek» (Лист від 30 листопада 1889 р.). Отож, додаткове відчуття безпосереднього «контакту» з текстом-оригіналом дадуть читачеві принагідні розширені коментарі-пояснення значень ужитих авторкою архаїзмів та уважні редакторські уточнення, якщо текст листа написано на звороті конверта, полях аркуша, підкреслено, закреслено або ж узагалі знищено. До прикладу, польські лексеми, зафіксовані в листах і нині маловживані, супроводжуються коментарями з поясненням їхнього значення: «Sztykut, sztykutać, sztylhutać, sztykulać, sztylać (пол.) – кульгати, шкандибати» (Лист за 11 квітня 1875 р.); «Kabzle, kapsel; kapsla, kabzla (пол. заст.) – подібні до перевернутої корони кришки для пляшок» (Лист за 6 червня 1975 р.); «Rwetes (пол.) – галас, поєднаний з метушнею чи поспіхом» (Лист за 21 вересня 1887 р.); «Chryja (пол. розм.) – пригода, метушня, буча» (Лист за 25 серпня 1893 р.) тощо. Водночас, з огляду на те, що майбутнє видання буде багатомовним і розраховане не лише на україномовних, а й на польськомовних та французькомовних читачів, оригінали також мають відповідні лексикографічні примітки-коментарі з поясненням окремих слів та їхніх значень. До прикладу, пояснено значення польськомовних лексем " pierzchać – pośpiesznie uciekać, szczególnie w popłochu, panice; o skórze, cerze: stawać się szorstkim wskutek działania wiatru, rzadziej mrozu lub środków chemicznych"; "maltretować – znęcać się nad kimś"; "ongi – dawniej, kiedyś" і ін. Таке лексикографічне опрацювання не лише полегшить сучасним читачам сприйняття тексту, а й сприятиме точнішій інтерпретації авторської мови.

Одначе особливої ваги коментарі набувають у випадках, коли семантика слова не може бути однозначно встановлена лише з контексту або його сучасне значення відрізняється від того, яке воно

мало на час написання листа. Скажімо, в одному з червневих листів 1875 р. до маленького Романа (Андрея) авторка тепло підписує адресата: "Pan Roman Szeptycki. Kandydat do spodni łosiowych na księżycu" (Лист за 6 червня 1875 р.). Очевидно, український переклад цього фрагмента потребував розгорнутого коментаря, який пояснює значення згаданих «лосевих штанів»: парадних штанів із лосиної шкіри, які заправляли в довгі, вище колін, чорні чоботи з накладними холошами для їзди верхи; до чобіт прикріплювали остроги. Подібне вбрання, зокрема, носили драгуни французької Імператорської гвардії під час Польської кампанії Наполеона. Без такого пояснення зміст цієї, на перший погляд, жартівливої материнської номінації залишається для сучасного читача значною мірою невідчитаним, адже втрачається її конкретне предметно-історичне підґрунтя, а разом із ним – гумористичний, образний та культурно-асоціативний підтекст авторського висловлювання. Подібно, відсутність докладного коментаря збіднювала б зміст згадки в одному з листів про св. Іллю, який «ходив подивитися» на похорон впливового консервативного політика Австрійської та Австро-Угорської імперій, близького приятеля родини Фредрів, Аґенора Ґолуховського, який помер у Львові на початку серпня 1875 р. (Лист за 9 серпня 1876 р.). Тим часом, якраз на 20 липня припадає день пам'яті святого пророка Іллі. За народними прикметами, цього дня та кілька днів опісля йдуть сильні дощі з громом і блискавками. Дощ на св. Іллі вважають благодатним. Відтак ужита наприкінці листа фраза має глибоко символічний характер і засвідчує особливе ставлення до постаті покійного.

У кожному листі, що належить до т. зв. блоку сімейно-побутової кореспонденції смислові акценти розставлені на сімейній приязні, взаємній допомозі (наприклад писання орфографічних диктантів разом з братами, прохання віднести пакунки хворим дідусеві і бабусі) як основам міцного фундаменту родини. Зосібна звертання та завершальні фрази листів можуть стати незвичним матеріалом вивчення процесу «виховання» дитини через слово. Довелося б довго перелічувати спершу усі варіанти зменшено-пестливих форм звертань до маленького Романа – Ромунько, Ромтух, Ромцьо, а згодом – різні, одначе завжди сповненні

глибокої пошани, перші слова у листах до брата Андрея. Подібно у різний спосіб С. Фредро-Шептицька теж підписувала свою кореспонденцію – від звичайного підпису нашвидкуруч до кількох речень благословення чи докладних вказівок дописаних на берегах листів, залежно від змісту написаного або ж навіть від свого настрою і фізичного самопочуття. Після трагічної смерті найстаршого сина Юрія, листи до Романа, які були зазвичай кількаденними чи тижневими хроніками, стають для матері місцем сповіді свого безмежного материнського болю від втрати ще однієї дитини (первородний Степанко помер дворічним немовлям).

Загалом в усій сімейно-побутовій кореспонденції періоду дитячих років Романа (Андрея) незмінно присутні материнська увага та прагнення знати найменші подробиці життя дітей. Листування стає для С. Фредро-Шептицької своєрідним способом співпереживання та уявної присутности в усьому їхньому життєвому повсякденні, особливо коли через тривалі від'їзди її самої або перебування дітей на навчанні, зокрема в Кракові, безпосереднє спілкування було обмеженим. В одному з листів вона пише: «Чи Chouchou знайшов собі якусь п. Дидинську, яку би вів у кадрилі?» (Лист за 5 липня 1878 р.). Без відповідного коментаря сучасний читач міг би помилково сприйняти згадку про «п. Дидинську» як таку, що стосується конкретної реальної особи. Натомість ідеться, ймовірно, про узагальнений жартівливий жіночий образ, пов'язаний із топонімом Дидня, що набуває зрозумілого асоціативного значення лише в ширшому культурному та родинному контексті. Відтак коментар у цьому випадку виконує не лише пояснювальну, а й інтерпретаційну функцію, запобігаючи буквальному прочитанню авторського жарту та допомагаючи відтворити особливості родинної комунікації.

Чимало листів С. Фредро-Шептицької є надзвичайно цінними «замальовками» щоденного життя родини. У них вона цікавиться домашніми справами й дозвіллям дітей, радіє їхнім успіхам у навчанні, а навіть у найдрібніших побутових витратах привчає до безумовної чесності у фінансових питаннях, у стосунках із учителями – особливо наголошує на послуху, який розглядає як одну з основоположних чеснот. Зазвичай такі запитання чи настанови супроводжуються витонченим гумором, дотепними жартами, як наприклад згадка про те, що

возіння гною у сад це чудово проведений час, тож безсердечно було б це переривати (Лист за 15 квітня 1875 р.), або ж відповідь на лист від кількарічного Романа, повний пунктуаційних огріхів та орфографічних хиб, де одне і те ж слово написане трьома способами (Лист за 17 квітня 1875 р.). Ці, на перший погляд, незначні деталі є важливими складовими авторського ідіостилю, адже саме через них виявляються характер взаємин із дітьми та індивідуальна манера спілкування С. Фредро-Шептицької. Тому їхнє відтворення в перекладі вимагало не механічної передачі змісту, а збереження авторської інтонації, комізму, мовної гри та емоційної тональності оригіналу. Відмова від цих особливостей або їхня надмірна стилістична нейтралізація неминуче збіднила б образ авторки й значною мірою стерла б ту живу, безпосередню атмосферу родинного спілкування, яку зберігають листи.

Успадкувавши вочевидь від батька – відомого польського комедіографа, мемуариста й поета Александра Фредра виняткове мовне чуття, авторка у кореспонденції вміло і сміливо послуговується такими літературними прийомами як (само)іронія, біблійні алюзії, метафори, алегорії, епітети, ба навіть більше – іноді майстерно римує свої рефлексії. Відтворення цих польськомовних фрагментів у процесі перекладу вимагало пошуку таких українських відповідників і перекладацьких рішень, які дали б змогу максимально зберегти не лише їхній зміст, а й авторську образність, стилістичну своєрідність, ритмомелодику та емоційно-експресивний потенціал. Скажімо, у листі за 11 квітня 1875 р. авторка згадує панну Ернестину, що "popłakuje razem z wiosennym deszczem" (мій український переклад «схлипує разом з весняним дощем»). Такі фрагменти вимагали збереження не лише метафоричної конструкції, а й її емоційного та ритмомелодійного звучання. Ще одним вдалим прикладом є один з листів (Лист за 9 березня 1893 р.), що розпочинається віршованим фрагментом "Z wiosną / nadzieje rosną! / Przyjdzie lato / Wszędzie bogato! / Nadejdzie zima / Nic niema – punkt!", який в українському перекладі відтворено так: «З весною / ростуть надії! / Прийде літо / Всюди – багато! / Надійде зима / Нічого нема – крапка!»). У цьому випадку при перекладі слід було звернути особливу увагу на ритмічну організацію, лаконіч-

ність та мовну гру, які разом із змістом визначають своєрідність цього фрагмента оригіналу.

Суттєво складнішим був переклад фрагментів, що вимагали від перекладача інтелектуально та контекстуально вмотивованого підходу, який відповідно передбачав одночасне врахування мовної семантики, біблійної інтертекстуальності, богословської символіки та авторської образності. Наприклад, в одному з листів, написаному 1889 р., тобто невдовзі після вступу Романа (Андрея) Шептицького до Добромильського монастиря Чину Святого Василія Великого та складання ним перших чернечих обітів, матір, розмірковуючи про обраний сином шлях як про «несіння хреста», використовує вислів «mleko dziecі» (Лист за 14 вересня 1889 р.). Цей вислів є виразною біблійною алюзією до Першого послання апостола Павла до коринтян: «Я вас годував молоком, а не твердою їжею, бо ви не могли її їсти» (Біблія, 2002, с. 1102). Водночас вислів "mleko dziecі" не є дослівним відтворенням біблійної цитати, а радше її авторською трансформацією та алюзійним переосмисленням. Саме тому його переклад не міг ґрунтуватися винятково на лексичній відповідності, а потребував розпізнавання біблійного інтертексту та врахування богословського контексту висловлювання. У цьому випадку мені як перекладачці необхідно було вийти за межі суто словникової відповідності й відтворити комплекс асоціацій, закладених авторкою у вислів, який набуває додаткового змісту в контексті духовного становлення її сина та його переходу до чернечого життя.

Поступово у процесі роботи над оригіналом та перекладом формувалася концепція цього фундаментального літературно-наукового дослідження, яке слід було побудувати на міцній джерельній базі, позаяк навіть на перший погляд щоденно-побутова кореспонденція з діахронної перспективи стала хронологічно послідовним та розгорнутим, багатим на цікаві подробиці і важливі факти захоплюючим сюжетом про перебіг тогочасних суспільно-політичних процесів не лише Галичини, але й усієї Європи. Тому усі наведені упродовж тридцятилітнього листування С. Фредро-Шептицької з сином антропоніми, топоніми, реалії тогочасного життя або події, опісля остаточної ідентифікації, доповнено академічним апаратом – ґрунтовними коментарями, які за-

нурюють не лише у вир життєво-історичної еволюції цієї родини, але які теж сформували панораму релігійно-національного багатоголосся доби. Джерельною основою для них стали довідково-історичні матеріали, доступні у фондах ЦДІАЛ та бібліотек, оцифровані і розміщені у мережі гербівники шляхти, церковні шематизми, книги власників маєтностей з межі XIX–XX ст., краєзнавчі енциклопедії, біографічних словники, наукові розвідки і ін. Подекуди ідентифікація передовсім осіб, рідше – місцевостей чи подій, була довгим і складним процесом, адже деякі згадки про людей у формі імен, прізвищ (скорочень прізвищ та імен, або ж взагалі ініціалів) трапляються тільки у листах, як-от швець з Яворова, родинний лікар, власник книжкової крамниці, садівник, що має «прищепити груші», друзі майбутнього митрополита тощо. Неодноразово доводилося шукати не в українсько-, польсько- чи французькомовних джерелах, але й у газетах, книжках та інших виданнях, написаних англійською, італійською, чи навіть угорською мовами. Іноді з'ясовувалися фактологічні неточності у відтворенні генеалогічного дерева родини Шептицьких по батьківській та родини Фредрів по материнській лінії митрополита або ж навіть виявлення помилок у чиїйсь біографії чи якійсь події, коли зафіксовані у листі відомості (дати народження або смерті, народжені у подружь діти тощо) цілком не співпадали з поданими у існуючих студіях чи генеалогічних базах. Саме тут варто згадати про значення мемуарних текстів самої С. Фредро-Шептицької, які вона написала наприкінці життя у 1900-1903 рр. Після її смерті окремі оповідання та нариси почасти публікувалися в польській періодиці поч. XX ст., проте як окреме видання автобіографічну прозу "Wspomnienia z lat ubiegłych" опрацював та вперше видав Богдан Закревський щойно лише у 1967 р. у Вроцлаві. Позаяк ця видавнича позиція ще не вийшла друком в Україні, у підготовленому мною перекладі її фрагменти подано в коментарях як додаткове джерело для ідентифікації та інтерпретації згаданих у листах реалій чи осіб. Наприклад, в одному з листів йдеться про прибрану доньку брата Александра Фредра – Едварда Фредра, який помер у 1878 р., а саме – доньку від першого шлюбу його дружини Марії Фредро – Ернестину Стаженську. Їхнє подружнє життя докладно описує С. Фредро-Шептицька у своїх

спогадах: «родина Едварда Фредра ніколи не приймала в себе гостей. Було це нещасливе подружжя. Молодий, гарний, дотепний, а ще більше іронічний, веселий, він одружився швидше за все через великий маєток із удовою Марією Кіцькою, з дому Жечицькою. Старша від нього, негарна, гордовитого та шляхетного характеру, проте з крижаною відстороненістю, вона не знайшла щастя біля нього ні не дала щастя йому. З трьох доньок, котрих вона мала від першого шлюбу, я знала і дуже любила наймолодшу Ернестину, видану за Юзефа Стаженського, батька поета Леопольда Стаженського» (Szeptycka, 1967, s. 57).

Одним із найдовших у кореспонденції є лист, у якому С. Фредро-Шептицька у найменших подробицях описує Роману (Андрею) весілля його рідного брата Олександра з Ізабеллою Собанською (Лист від 21 жовтня 1893 р.). Насичений численними іменами та згадками про представників аристократичних родів і відомих діячів, цей автограф постає своєрідною панорамою суспільно-культурного й релігійного середовища не лише Австро-Угорської імперії, але й тогочасної Європи загалом. Тож його коментування потребувало окремої кропіткої роботи з ідентифікації усіх осіб та реконструкції їхніх родинних і суспільних взаємин.

Водночас за численними іменами, родинними зв'язками, світськими подіями та побутовими подробицями, якими насичена кореспонденція, виразно проступає її глибший духовно-світоглядний вимір. Стрижневими у ословленнях цих переживань, як і згодом усіх інших клопотів та турбот, яких випало чимало на долю родини Шептицьких, відчитується (до)віра до Господа та мудрість з якою С. Фредро-Шептицька вчить своїх дітей приймати випробування і долати їх в такий спосіб, щоб були вони елементом формування особистості зі світоглядом збудованим на підвалинах християнського гуманізму, а не причиною емоційно-духовного виснаження, яке, зрештою, завжди призводить до хибних життєвих рішень.

Окремо слід згадати про т. зв. «ненадіслані листи» – роздуми С. Фредро-Шептицької, написані у формі листів до сина Романа (Андрея) впродовж 1889-1895 рр. Відповідно до записаної волі матері, яка заповіла відкрити їх після її смерті або у хвилину відчаю, якщо в нього не буде іншої підтримки, митрополит отримав листи щойно лиш

після її смерті 1904 р. Це окремий цілісний, глибоко-особистісний філософсько-есеїстичний, складний за змістом та формою (нерідко позбавлений знаків пунктуації, абзаців) текст-роздум над фундаментальними онтологічними питаннями. Прикметно, що думка писати у форматі «зошита-щоденника» з'явилася у С. Фредро-Шептицької під час перебування у Старому Селі, Добромилі та Хирові. Відтоді матір у майже щоденних записах під час або опісля подекуди багатогодинних рефлексій залишає своєму сину – братові Андрею, не вказівки, а радше історію свого особистого шляху до Бога і до пізнання самої себе.

Ці листи-самозанурення з описом містичних переживань, (пере)прожитих реколекцій, відтворюють одвічний пошук людиною через втрати і віднайдення у драматичних чи трагічних особистісних життєвих досвідах сутності християнської Віри, яка щоразу народжується у змаганнях з сумнівом, але теж часто у змаганнях з собою. Їхній український переклад повинен був якнайточніше відтворити особливу духовну мову авторки, її молитовну інтонацію, містичну образність, емоційну напругу та глибину особистого переживання віри. В одному з листів читаємо: "Ile to tych mszy, ile tych Kom[unii] Św[iętych] Tobie danych, kochanie moje!.. Każdemu urwę coś dla Ciebie, a Tobie nigdy nie. Była msza św[ięta] z wysta[wieniem] N[ajświętszych] S[akramentów] – za Ciebie Panu zaniesiona, o co prosząc? Nie wiem, Pan Jezus wie, umiem tylko nalegając powtarzać Mu"Romuńko!", a cała dusza tonie tylko w pragnieniu, by Cię za Swego przyjął, byś stał się jednym z Nim, bez miary, bez granic we wszystkim…Od wschodu do zachodu, od północy do południa, w duszy, czynach, świętości, śmierci, wieczności…" (Лист за 15 вересня 1889 р.). Переклад цього уривка, який подано як приклад з чималої кількості подібних текстів із «ненадісланих листів», передбачав особливу чутливість до богословських смислів і внутрішньої логіки духовного досвіду, необхідну для повноцінної передачі сакрального виміру тексту та збереження характеру авторського свідчення: «Скільки цих Літургій, скільки цих Св[ятих] Прич[асть], уділених Тобі, любове моя! Я від кожного вділю щось для Тебе, а від Тебе – ніколи нічого. Відбулася Св[ята] Літургія з виста[вленням] Н[айсвятіших] Т[айн] – із яким проханням відправлена за Тебе Господові? Я не знаю, знає Господь Ісус. Я можу лише наполегливо повторювати Йому: «Ромунько!» – а ціла душа

тоне в єдиному прагненні, щоби Він прийняв Тебе за Свого, щоб Ти став із Ним одним цілим, безмірно, без меж у всьому. Від сходу до заходу, від півночі до півдня – в душі, в учинках, у святости, у смерти, у вічности…».

Висновки. Робота з рукописною кореспонденцією С. Фредро-Шептицької виявилася значно складнішою за механічне прочитання автографів та їхній переклад. Кожен текст потребував зіставлення мовних, історичних, родинних і культурних контекстів, пошуку і встановлення осіб, реалій, алюзій та прихованих смислів. Не меншої уваги вимагав сам переклад, покликаний передати не лише зміст, а й неповторну авторську манеру, образність, емоційність та духовну глибину листів. Саме поєднання текстологічної точності, джерелознавчої роботи та перекладацької інтерпретації дало змогу максимально наблизити майбутнього читача до автентичного голосу авторки, не нівелюючи його історичної відстані. Водночас описаний досвід переконує, що кожне таке першовидання є не завершенням роботи з джерелом, а лише початком його нового життя в культурному та науковому просторі.

Ця розвідка є першим опрацюванням і своєрідним анонсом-запрошенням до очікування знайомства з епістолярною спадщиною матері митрополита Андрея Шептицького поціновувачів цього літературного жанру, істориків, богословів чи філософів. Праця над науково-складним, величезним за обсягом, але водночас «вдячним» матеріалом, стала моїм унікальним не тільки дослідницьким, але й загалом екзистенційним досвідом підготувати видання, яке відкриє перед читачами, і переконана – не тільки українськими, щоденник-життєпис С. Фредро-Шептицької як не лише матері Митрополита, але й у значно ширшій, багатограннішій оптиці. Як освіченої, тендітно-вразливої на красу довколишнього світу (звідси – малярський хист) мисткині, сміливої з відчуттям гідності у тогочасному традиційно-патріархальному середовищі жінки, дбайливо-мудрої дружини, чуйно-люблячої матері. Та зрештою (чи передовсім) тієї, хто усе своє життя невтомно осмислював духовний сенс буття людини в релігійно-аксіологічних пріоритетах християнської філософії, чесності з собою та іншими, а також у служінні з невичерпної любові тим, хто згодом матиме таку ж виняткову мужність і жертовність в добу жор-

стоких випробувань XX ст., у горнилі нищівних репресій української церкви, людиноневисницького знищення українського народу радянською владою, стати символами його національно-духовного опору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту (2002) (І. Огієнко, Пер.). Київ: Українське Біблійне Товариство.

2. Меріям-Лужницький Г. (1982) *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері.* Філадельфія: Накладом Філядельфійськоі Архиепархіі Українськоі Католицькоі Церкви у ЗСА. Друкарня Видавництва "Америка".

3. *На скелі віри. Митрополит Андрей Шептицький* (2019) (О. Гайова, М. Перун, Упор.). Львів: Апріорі.

4. Неопубліковані листи Софії Фредро-Шептицької до сина Романа (Андрея) Шептицького та інших осіб, Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Греко-католицька митрополича консисторія. Ф. 201. Оп. 4б. Спр. 1002; 1124; 1140; 1180; 1206.

5. Чверть століття на Митрополичому престолі (1926) (Й. Сліпий, Ред.). *Богословія*, кн. 1/2.

6. Шептицька з Фредрів С. (1965) *Молодість і покликання о. Романа Шептицького* (Д. Горняткевич, Пер.). Вінніпеґ-Торонто: Видав Дмитро Микитюк.

7. Шептицький А. (1918) *Царський в'язень: 1914-1917*. Львів: З друкарні Ставропігійського інституту.

8. Шептицький А. (2007) *Пастирські послання (1899-1914)* (О. Гайова, Р. Тереховський. Упор.). Т. 1. Львів: Артос.

9. Шептицький А. (2009) *Пастирські послання (1918–1939)* (О. Гайова, Р. Тереховський. Упор.). Т. 2. Львів: Артос.

10. Шептицький А. (2010) *Пастирські послання* (1939–1944). (О. Гайова, Р. Тереховський. Упор.). Т. 3. Львів: Артос.

11. Шептицький А. (2014) *365 днів з Великим Митрополитом. Роздуми на щодень: вибране* (О. Гайова, Упор.). Центр. держ. іст. архів України. Львів-Жовква: Місіонер.

12. Шептицький Андрей (2013). *Спільні пастирські послання (1905–1944)* (О. Гайова, Р. Тереховський. Упор.). Т. 4. Львів: Артос.

13. Шпитковський І. (1934) *Рід і герб Шептицьких.* Львів: Богословське наукове товариство.

14. Szeptycka z Fredrów Z. (1967) *Wspomnienia z lat ubiegłych* (B. Zakrzewski, Przyg. do druku, wstęp i przyp.). Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.

REFERENCES

1. Biblia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu (2002) (I. Ohiienko, Trans.). Ukrainske Bibliine Tovarystvo. [in Ukrainian]

2. Meriiam-Luzhnytskyi, H. (1982). *Dvanadtsiat lystiv o. Andreia Sheptytskoho do materi*. Nakladom Filiadelfiiskoi Arkhyeparkhii Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy u ZSA. Drukarnia Vydavnytstva "Ameryka". [in Ukrainian]

3. Haiova, O., Perun, M. (Eds.). (2019). *Na skeli viry. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi*. Apriori. [in Ukrainian]

4. Neopublikovani lysty Sofii Fredro-Sheptytskoi do syna Romana (Andreia) Sheptytskoho ta inshykh osib. (n.d.). Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi, Hreko-katolytska mytropolycha konsystoriia, F. 201, Op. 4b, Spr. 1002, 1124, 1140, 1180, 1206. [in Ukrainian]

5. Slipy, Y. (Ed.). (1926). Chvert stolittia na Mytropol ychomu prestoli. *Bohosloviia*, 1–2. [in Ukrainian]

6. Sheptytska z Fredriv, S. (1965). *Molodist i poklykannia o. Romana Sheptytskoho* (D. Horniatkevych, Trans.). Vydav Dmytro Mykytiuk. [in Ukrainian]

7. Sheptytskyi, A. (1918). *Tsarskyi viazen: 1914–1917*. Z drukarni Stavropihiiskoho instytutu. [in Ukrainian]

8. Sheptytskyi, A. (2007). *Pastyrski poslannia (1899–1914)* (Vol. 1, O. Haiova, R. Terekhovskyi, Eds.). Artos. [in Ukrainian]

9. Sheptytskyi, A. (2009). *Pastyrski poslannia (1918–1939)* (Vol. 2, O. Haiova, R. Terekhovskyi, Eds.). Artos. [in Ukrainian]

10. Sheptytskyi, A. (2010). *Pastyrski poslannia (1939–1944)* (Vol. 3, O. Haiova, R. Terekhovskyi, Eds.). Artos. [in Ukrainian]

11. Sheptytskyi, A. (2014). *365 dniv z Velykym Mytropolytom. Rozdumy na shchoden: Vybrane* (O. Haiova, Ed.). Tsentr. derzh. ist. arkhiv Ukrainy. Misioner. [in Ukrainian]

12. Sheptytskyi, Andrei. (2013). *Spilni pastyrski poslannia (1905–1944)* (Vol. 4, O. Haiova, R. Terekhovskyi, Eds.). Artos. [in Ukrainian]

13. Shpytkovskyi, I. (1934). *Rid i herb Sheptytskykh*. Bohoslovske naukove tovarystvo. [in Ukrainian]

14. Szeptycka z Fredrów Z. (1967) *Wspomnienia z lat ubiegłych* (B. Zakrzewski, Przyg. do druku, wstęp i przyp.). Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. [in Polish]

Отримано: 07.09.2026
Прорецензовано: 12.09.2026
Схвалено до друку: 29.09.2026